

---

# Середньовічна західноєвропейська культура

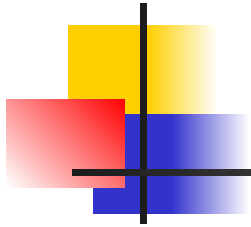
## Лекція 4

Доц. Бадєєва Л.І.

Факультет навчання іноземних громадян,  
кафедра українознавства, ХНУРЕ



# Мета і завдання



- РОЗКРИТИ поняття “середні віки”;
- АНАЛІЗУВАТИ роль релігії та церкви в середньовічному суспільстві;
- охарактеризувати особливості лицарської та міської культур;
- розкрити особливості художніх стилів в мистецтві.

# План

- Поняття “середні віки” і “середньовічна культура”.
- Роль релігії і церкви в середньовічному суспільстві.
- Рицарська культура. Міська культура.
- Художні стилі в західноєвропейському середньовічному мистецтві.



## Поняття "середні віки"

---

- Термін "*середні віки*" виник в Італії в колі мислителів епохи Відродження у XIV-XVI ст. Вони схилялися перед культурою Стародавньої Греції і Стародавнього Риму, намагалися відродити її. "Середніми віками" вони назвали час між античністю і своєю епохою.



## Поняття “середні віки”

---

- Оцінка середніх віків у науці змінювалася. Гуманісти епохи Відродження і просвітники XVIII ст. називали їх “темними віками”, писали про глибокий занепад культури. А романтики XIX ст. ідеалізували середньовіччя, бачили в ньому втілення вищої моралі. Сучасні вчені переважно уникають крайнощів.



# Поняття “середні віки”

---

- Соціально-економічний лад середньовіччя в Західній Європі схематично можна змалювати таким чином. На руїнах Західної Римської імперії виник ряд часом дуже великих (як, наприклад, імперія франків часів Карла Великого), але німецьких ранньофеодальних монархій.



# Поняття “середні віки”

---

- Основа економіки - сільське господарство. Спочатку всі землі належали королю. Він розподіляв їх між своїми васалами - *феодалами* (феод - назва наділу), які служили в його війську. Феодали, в свою чергу, наділяли землею селян, які виконували повинності (панщина, оброк).



# Поняття “середні віки”

---

- Виділяють такі основні періоди історії середніх віків:
- раннє середньовіччя (кінець V ст. - середина XI ст.);
- - феодальна роздробленість (XI-XII ст.);
- - централізація держав під королівською владою (XIII-XV ст.).





# Роль релігії і церкви

- Для середньовічної культури характерні дві ключові відмінні ознаки: 1)  
*корпоративність*
- 2) *домінуюча роль релігії та церкви.*
- Середньовічне суспільство складалося з безлічі станів (*корпорацій*). Людина по народженні належала до одного з них і практично не мала можливості змінити своє соціальне становище.



# Роль релігії і церкви

---

- Існувала сувора корпоративна ієрархія:
- два вищих стани:
  - духовенство,
  - феодали-землевласники;
- потім купці, ремісники, селяни (останні у Франції були об'єднані в "третій стан").



# Роль релігії і церкви

---

- Визначальна роль християнської релігії і церкви у всіх галузях суспільного і культурного життя - особливість європейської середньовічної культури. Церква підпорядкувала собі політику, мораль, науку, освіту і мистецтво. Весь світогляд людини середніх віків був *теологічним* (від грецького "теос" - бог).

# Роль релігії і церкви

---

Християнство базується на трьох головних ідеях:

- ідеї гріховності усього людського роду, зараженого первородним гріхом Адама і Єви;
- ідеї порятунку, який необхідно заслужити кожній людині;
- ідеї спокути всіх людей перед Богом.



# Роль релігії і церкви

---

- Основи офіційного церковного світогляду середніх віків були закладені на межі IV-V ст. у працях Августина. Він розробив вчення про "Божественну благодать", згідно з яким церква є посередником між Богом і людьми ("єдинорятуюча роль церкви").



# Роль релігії і церкви

---

- Згідно з Августином, весь хід історії передбачається божественним промислом, тому людина не спроможна його змінити і грішно навіть намагатися це зробити.



# Роль релігії і церкви

---

- На кінець античності християнство являло розвинену світоглядну систему. Був вироблений "*символ віри*" - короткий виклад основних догматів християнської церкви. До нього увійшли *догмат* про "триєдиність Бога", догмат про воскресіння Христа та інші.

## Роль релігії і церкви

- Духовенство перетворюється на сувору ієрархічну організацію. Спочатку найвище становище в клірі займали *єпископи*. У кінці IV- на початку V ст. римський єпископ став іменуватися *Папою* і поступово одержав владу над всіма іншими єпископами Західної Римської імперії.





# Роль релігії і церкви

---

- Християнська церква стала іменуватися католицькою, що означає всесвітня, вселенська.
- У 1054 р. церква розкололася на західну - римсько-католицьку і східну - православну.



# Роль релігії і церкви

---

Церква широко використовувала систему покарань (в тому числі стосовно правителів):

“відлучення”, яке ставило людину поза церквою,

“анафема” - урочисте публічне прокляття,

“інтердикт” - заборона відправляти культ на цій території та інші.



# Роль релігії і церкви

---

- Приблизно третина всіх орних земель в Європі належала церкві, всі держави виплачували "десятину" (десяту частину податків, які збиралися) на її користь. У католицькій церкві до X ст. встановився звичай безшлюбності (*целібату*) духовенства.



# Роль релігії і церкви

---

- Особливу роль у поширенні впливу церкви відігравали монастирі. Вони виникли в III ст. в Єгипті і являли собою спочатку поселення *самітників* (від грецького "монах" - самітник). Монастирі - великі землевласники, і центри багатогалузевих господарств, і укріплені фортеці, і осередки культурного життя.



## Роль релігії і церкви

---

При монастирях організовувалися *скрипторії* - спеціальні майстерні для переписування книг. Рукописні книги виготовлялися з пергаменту - особливим чином обробленої телячої або овечої шкіри. Для виготовлення однієї Біблії великого формату було потрібно 300 овечих шкур, на її виконання йшло 2-3 роки.



# Роль релігії і церкви

---

- Школи протягом раннього середньовіччя відкривалися тільки при церквах і монастирях. Поступово складається шкільна програма.



# Роль релігії і церкви

---

- До неї входили "сім вільних мистецтв": три вступні дисципліни - "тривіум" - граматика, риторика (оволодіння ораторським мистецтвом), діалектика (тобто формальна логіка); чотири дисципліни вищого циклу - "квадріум" - арифметика, геометрія, астрономія, музика.

# Лицарська культура

- Образ середньовіччя часто асоціюється з колоритною фігурою озброєного лицаря в обладунку.







# Лицарська культура

---

- Лицарі - професійні воїни - являли собою корпорацію, членів якої об'єднували спосіб життя, морально-етичні цінності, особистісні ідеали.



# Лицарська культура

---

- Згідно з поширеними в лицарському середовищі уявленнями, справжній лицар повинен був походити із знатного роду. Поважаючи себе лицар посилався для підтвердження свого благородного походження на гіллясте генеалогічне дерево, мав родинний герб і родовий девіз.



# Лицарська культура

---

- Вищим виявом лицарської войовничості стали хрестові походи на Схід під прапором захисту християн і християнських святинь від мусульман. У 1096 р. відбувся перший з них, а в 1270 р. – останній.

# Лицарська культура

- Під час їх проведення виникають особливі військово-релігійні організації - лицарські ордени. Першим найвідомішим християнським військовим орденом був лицарський **орден госпітальєрів.**





# Міська культура

---

- У ХІ ст. в Європі відбувається швидке зростання міст. Їх населення складалося з найбільш рішучих і бунтівних елементів суспільства: в міста бігли кріпаки, змінювали спосіб життя деякі збіднілі феодали.



# Міська культура

---

- Нові види занять - торгівля, ремесло вимагали активності, обачності, породжували раціоналістичний підхід до життя.



# Міська культура

---

Важливим елементом піднесення культури у XI-XIII ст. було розширення освіченості, вихід її за межі виключно духовенства. Організація міського життя диктувала потребу в письменних людях. Збільшується кількість шкіл.



# Міська культура

---

- У XII-XIII ст. виникають *університети* (від латинського "універсум"- *загальність, сукупність*). Перші з них з'явилися в Італії.
- Викладачі об'єднувалися в особливі організації – *факультети*.





# Міська культура

---

- Викладачі вибирали голову факультету - *декана* (від латинського - *десятник*). Учні - *студенти* (від латинського "студере" - старанно навчатися) - слухали і записували лекції, брали участь у диспутах. На середину XV ст. в Європі було вже 60 університетів.



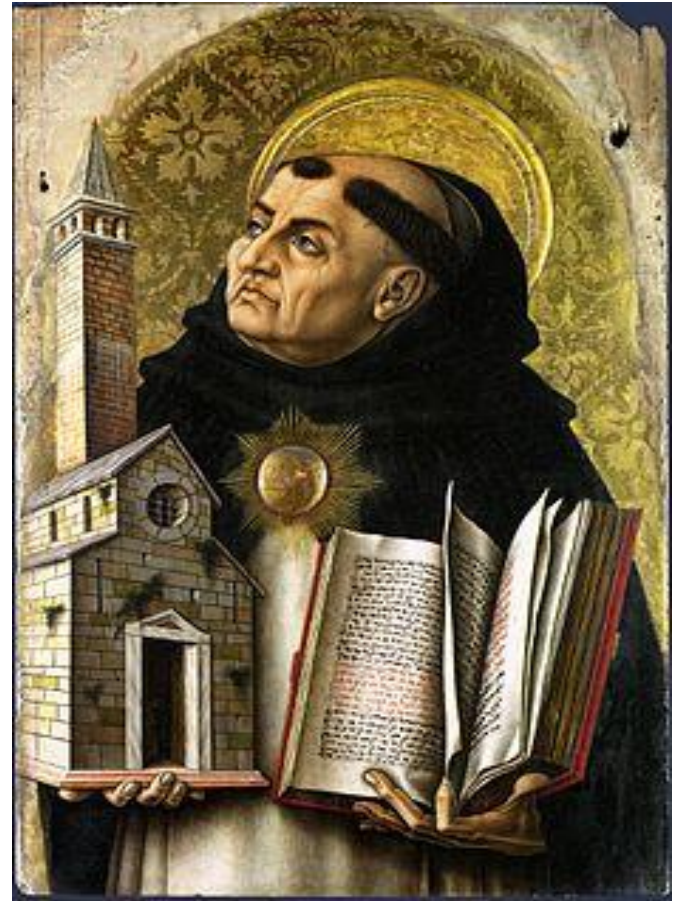
# Міська культура

---

- Пожвавлення інтелектуального життя в XI-XIII ст. проявилось в розгортанні філософських дискусій.
- Середньовічна філософія отримала узагальнене визначення - *схоластика* (від латинського "школа").

# Міська культура

- Найбільш відомим представником офіційної церковної схоластики був Хома Аквінський (1225-1274).



# Міська культура

- П'єр Абеляр (1079-1142) протиставив тезу "розумію, щоб вірити", утверджуючи пріоритет розуму. Його вчення було оголошене єрессю.



# Міська культура

- Професор Роджер Бекон (1214-1294) відстоював важливість досвіду для отримання знань. За вільнодумство він провів в ув'язненні 14 років.





# Середньовічне мистецтво

---

- Провідна роль в середньовічному мистецтві належить архітектурі. Саме вона відображає основні естетичні ідеї, диктує характерні риси живопису, скульптури, є основою синтезу мистецтв.



# Середньовічне мистецтво

---

- Стиль західноєвропейського мистецтва X - XII ст. отримав назву "*романський*". Він виник у монументальній кам'яній архітектурі, а в той час всі кам'яні споруди називалися римськими (Roma - Рим), на відміну від варварських - дерев'яних.

# Середньовічне мистецтво

- Найбільш характерними для романського мистецтва типами споруд є *замок* (укріплене житло феодала) і храм, який зовнішнім виглядом також нагадує фортецю.







# Середньовічне мистецтво

---

- Основою планування романського храму стала римська *базиліка* - велике прямокутне приміщення, розділене поперечними перегородками на декілька залів - *нефів*.

# Характерні риси романського стилю



---

- товсті масивні стіни,
- вузькі прорізи вікон,
- східчасто поглиблені портали,
- вежі .



# Середньовічне мистецтво

---

- У XII-XV ст. зростання міст, комплекс нових явищ духовного життя, побутового укладу, технічний прогрес призвели в художній сфері до виникнення нового стилю - *ГОТИКИ*.



# Середньовічне мистецтво

---

- Найбільш яскраві готичні пам'ятники - міські споруди: *ратуші* і, головне, *собори*. У ратуші концентрувалася ділова, практична частина управління містом. Осердям же всього суспільного життя був собор.



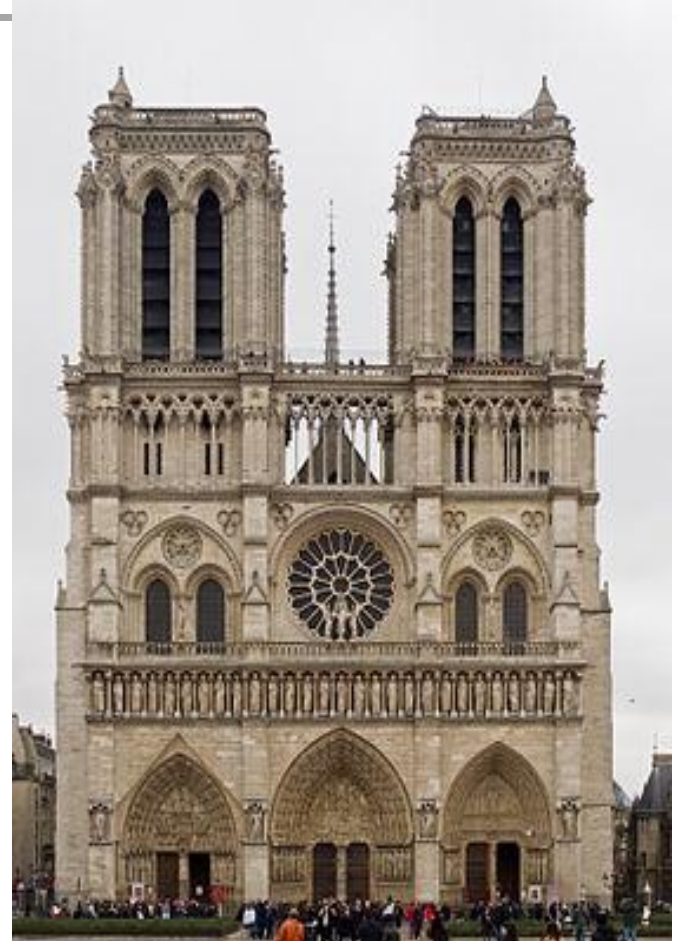
# Середньовічне мистецтво

---

- Собори будувалися на замовлення міських комун, які, як правило, не шкодували на їх зведення грошей, оскільки собор був свого роду символом, по ньому судили, яке місто.

# Середньовічне мистецтво

- Готичний собор Паризької Богоматері панує навіть над сучасною столицею Франції, перевершуючи величчю все побудоване пізніше.





# Характерні риси готичних соборів:

---

- Головна зорова особливість готичної архітектури - спрямованість будівлі вгору.
- безліч вікон зі складними рамами,
- величезні *вітражі*,
- галереї, переходи,
- вежі, скульптури.

# Література

- 1.Абрамович С. Д. Світова та українська культура / С. Д. Абрамович. – Львів: Світ, 2004. – С. 260–267, 271–284.
- 2.Кордон М. В. Історія української культури: навч. посібник / М. В. Кордон. – Львів: Магнолія, 2011. – С. 24–57.
- 3.Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За заг. ред. А. В. Яртися, С. М. Шендрика, С. О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – С.272–287.
- 4.Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К.: АртЕк, 1999. – С. 38–55, 92–102, 104–119.
- 5. Чорна Н.В. Історія української культури: навч. посібн. / Н.В. Чорна, Г.М. Горячковська. – Х.: ХНУРЕ, 2012. – С. 6- 44.
- 6. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібн. / В.М. Шейко, В.Я.Білоцерківський. –К.: Знання, 2009. – С. 29-39.